

Forblad

Nogle bemærkninger til højesteretsdommen om de raadne bjælker

Anthon Bendix

Tidsskrifter

Arkitekten 1937, Ugehæfte

1937

Nogle Bemærkninger til Højesteretsdommen om de raadne Bjælker

Af Arkitekt Anthon Bendix

Om den 15. januar i højesteret afsagte dom har højesteretssagfører Oscar Bondo Svane i *Arkitekten*, S. 29—31, givet en redegørelse med et optræk af hovedlinierne og paapeger straks i indledningen, at dommen har stor interesse baade for byggeriet i almindelighed og arkitektstanden i særdeleshed. I slutningen siges: Det er maaske en overvejelse værd, om dommen ikke bør give anledning til, at spørgsmaalet om omfanget af den kontrol en tilsynsførende arkitekt skal føre, bliver noget stærkere præciseret fra arkitekternes side.

Da jeg er den arkitekt B., der nævnes, og som saadan har været midt i sagen fra begyndelsen, finder jeg anledning til paa nærværende sted at tilknytte et par bemærkninger, der muligt kan bidrage til en klaring af enkeltheder, som dommen og højesteretssagføreren ikke belyser, formentlig af den nærliggende aarsag, at de under sagen mistede den juridiske betydning. Den snevre gruppe arkitekter har et rimeligt krav paa at faa oplysninger om de „skjulte“ ting, der greb ind i sagens udvikling, og her ligger i første række de halm-asfaltplader, som anvendtes som indskud i bjælkelagene, og som under sagen gang paa gang fremdroges som de „skæbnesvangre“ for dog til slut at frikendes for al andel i den opstaaede skade.

Det var allerede fra første samtale med bygherren, august 33, afgjort, at bygningens opførelse vilde foregaa ved vintertid, og at bygningen skulde staa færdig til april 34, og at de ulemper, der sædvanlig kunde paaregnes ved vintertid, saa vidt muligt skulde forebygges. Allerede den gang havde man i byggekredse opmærksomheden henledt paa det vaade *ler*, der sædvanlig anvendes til indskud og dets uheldige egenskaber, og i den anledning overvejedes praktisk talt alle de emner, der som indskud kunde komme paa tale, dels med støtte i den grønne bog. Det skal herunder bemærkes, at bygherren var usædvanlig interesseret i enkeltheder og taalmodigt deltog i indhentning af oplysninger og beslutninger, der kunde tjene bygningen, og der var straks enighed om, at *ler ikke skulde bruges*. Bestemmelserne i Gjentofte bygningsreglements § 31, 3. stk. siger: „... indskud, der belægges med et mindst 5 cm tykt lerlag, eller andet isolerende materiale. . . .“ 4. stk. s. sted: „Saafremt ler benyttes, skal dette være faststampet, og maa der til dettes bearbejdelse kun anvendes det mindst mulige kvantum vand. . . .“ Der nævnes intet om, hvorfor der skal isoleres, om det gælder fugt, brand, varme, kulde eller lyd, heller intet om, at det valgte materiale først skal forelægges til godkendelse af bygningsmyndighederne. Naar halm-asfaltplader blev valgt, skyldtes det først hensynet til økonomien, dernæst den opfattelse, at de

i al fald isolerede for 5 af de nævnte muligheder, og i brandtilfælde vilde de være betydningsløse, da de hverken kunde fremme eller hindre, at ild trængte gennem etageadskillelserne, der efter bygherrens beslutning skulde være den almindelige konstruktion af træbjælker med forskalling, indskud og gulve af træ. Beslutningen om halmasfaltplader forelagdes mundtlig for bygningsinspektoratet, der intet havde at indvende med bemærkningen, at det stedlige reglement netop paa dette omraade afveg fra de tilsvarende bestemmelser i København, Frederiksberg og de indlemmede distrikter, hvor der udtrykkeligt foreskrives ler. Dog maatte der ikke anvendes tørvesmuld.

Disse halmasfaltplader, som bygherren efter indflytningen paastod at kunne lugte, blev aarsagen til et lettere gennemsyn og skøn, som jeg foretog sammen med ingeniør Ernst Ishøy, men begge kom vi til den opfattelse, at lugten vilde svinde ved den almindelige udluftning, der sker under beboelsen af et hus. Da klagerne vedblev, afholdtes det i dommen omtalte møde i august 1934, hvor al opmærksomhed overvejende samledes om lugten og dens mulige fjernelse eller ophør. Væsentlig paa mit initiativ, da jeg ikke alene turde betragte mig som sagkyndig i det foreliggende spørgsmaal, deltog følgende herrer i mødet: direktør, ingeniør E. L. Bruun, ingeniør H. Dührkop, direktøren for Expanko-kompagniet, V. Obel, og tømrermesteren. Der opbrødes gulve i 3 værelser og halmasfaltplader, bjælker og brædder undersøgte, men det maa udtrykkeligt betones, at *ingen* af de fremmødte fandt noget som helst foruroligende paa de nævnte dele, heller ikke paa halmasfaltpladerne, der var klagerens genstand.

Der var enighed om, at lugten vilde svinde efterhaanden, og det eneste, der foretoges — boring af huller i gulybrædderne i hver ende af bjælkefagene — skete paa mit forslag med bemærkninger fra de tilstedeværende, der kan summeres i: „en udmærket fremgangsmaade, omend ikke paakrævet“ (se særtryk af *Bygmesteren*, 4. spalte).

Det maa herefter antages, at bjælkerne først i vinteren 1934—35 underkastedes forraadningsprocessen, der opdagedes ved de fornyede klager over halmlugten i sommeren 1935. Man kan tænke sig den mulighed, at forraadningen ikke vilde være blevet konstateret, hvis der ikke var anvendt halmasfaltplader!

Der er dog det mærkelige i denne sammenhæng, at der, efter tømrermesterens slutseddél om købet af tømmeret, skulde være ca. halvdelen leveret som fjorgammelt, altsaa lagret de 6 sommermaaneder, der hidtil har været betragtet som tilstrækkeligt, hvilket ogsaa stemmer med en anvisning i fællesudtalelsen af 22. januar 36. Ved undersøgelsen i 35 viste det sig, at praktisk talt alt tømmer var i lige høj grad angrebet af raad, og det var ikke muligt at se, hvad der ved oplægningen havde været nyfældet eller fjorgammelt; kun var der tilsyneladende ringere angreb paa granbjælker end paa fyrrebjælker.

Beskrivelsens forstaaelse har spillet en rolle i dommens

udfald, idet der henvises til kravet om 1. klasses arbejde og materiale, hvilket krav under sagen betragtedes som en hul kliche. Nu gaar man jo ikke og kikker i andre beskrivelser, bl. a. fordi de ikke almindeligt er tilgængelig for andre end den, de vedkommer og man ved derfor ikke stort om, hvordan andre beskrivelser ser ud i enkeltheder. Men selv om min sagfører under hele sagen, landsretssagfører Karmark Rønsted, under proceduren ved begge retter, med henvisning til særligt kendskab til saadanne som forretningsfører for arbejderne andelsboligforening, kaldte beskrivelsen for et lille mesterværk med korte og klare anvisninger, saa er vel sandheden den, at beskrivelsen stort set er ligesaa god som de fleste andre. Men det er et spørgsmaal, om det overhovedet er muligt at forfatte en beskrivelse paa en saadan maade, at den ogsaa sigter paa ting, der muligt kan opstaa, ogsaa de uanedede. Maaske det er den grund, det skyldes, at kravet om 1. klasses arbejde og materiale har staaet i alle de beskrivelser, jeg har set, for at man dog kan have et holdepunkt ved en mindre velbeskrevet post.

Det er rigtigt, at ordet „vellagret“ manglede ved omtalen af tømmeret i beskrivelsen, *men det samme ord mangler ogsaa i de betingelser, der i 1922 og 1930 vedtoges mellem arkitektforeningerne, ingeniørforeningen, tømrermestrenes organisationer og tømmerhandlernes landsorganisation.* Man maa da gaa ud fra, at lagret tømmer var en selvfølge, der ikke krævede nogen omtale paa det tidspunkt, og i 1933 kendtes der ingen valutarestriktioner for tømmer; de kom først senere.

I dommen som under sagen er det fremhævet, at bygningen skulde være særligt hurtig fremmet, og derfor fra arkitektens side maatte underkastes et særligt omfattende tilsyn. Den berammede tid, som forøvrigt „efter sædvane“ blev betydeligt overskredet, er naturligvis aftalt i samraad med haandværkerne og ikke ensidigt krævet af bygherren. Paa dato vidste tømrermesteren, naar de forskellige afsnit af hans og øvrige haandværkeres arbejde skulde været udført, og en efter forholdene passende udtørringstid kunde ikke indrømmes, hvis huset skulde færdiggøres til tiden. Man bør her være opmærksom paa, at baade arkitekt og haandværker — med henvisning til flere retssager — kunde risikere at blive kendt erstatningspligtige til bygherren, hvis afleveringstiden ikke overholdtes. I entreprisekontrakterne var i al fald en bestemmelse, der paalagde haandværkerne en art dagbod for senere aflevering end beregnet.

Det staar om tømmeret klart i et afgivet skøn, at arkitekten maatte kunne se, at tømmeret for en del var nyfældet. Ved landsretten afgav bygningsinspektør Jens Jørgensen en vidneforklaring, der gik ud paa, at det var meget svært at se, sikre kendetegn vidste han ikke, revner kan være et fingerpeg om lagring, men det var noget, som arkitekter ikke lærte under studiet. Siden sagen opstod, har jeg gentagne gange skønnet om dette emne ved besøg paa tømmerpladser, og jeg maa give bygningsinspektøren ret i, at det er meget svært at se. Under oplagringen skifter tømmeret kun

væsentlig farve, naar det er tilgængeligt for paavirkning fra solen, og om vinteren er denne paavirkning kun knapt synlig.

Om paalægningen af expankogulve er det værd at oplyse, at arkitekt og bygherre var enige om, at raadspørge selskabets direktør om der kunde være nogen risiko ved paalægningen straks, eller om man burde vente et aar. Direktøren, der som tidligere tømrer maa kaldes bygningskyndig i ikke uvæsentlig grad, øjnede ingen fare for omgaaende paalægning, og henviste til beskrivelsens krav, den særlige anordning af indskudet og varmeanlæggets tidlige installation og den paafølgende og vedholdende opvarmning af huset; og expankogulvene paalagdes uden betænkning!

Det har tidligere været en nogenlunde almindelig opfattelse, at arkitektens ansvar begrænsedes til, at tegningens anvisninger og de statiske beregningers rigtighed stemmede med love eller reglementer, og de vedtægter, der supplerer byggelovgivningen, og naturligvis, at bygherren kvantitativt og kvalitativt fik det, han tilkom. I mangt og meget har man kvalitativt maatte nøjes med en forsikring fra leverandøren eller haandværkeren af den simple grund, at arkitekten ikke ad anden vej har kunnet skønne om rigtigheden.

Men dommen maa nu anses for rammende alle dele i et byggearbejde, og ikke udelukkende omhandlende tømmeret og dets anvendelse. Det maa nu antages, at arkitekten er medansvarlig for alle enkeltheder, ligefra bundundersøgelser, piloteringer, funderinger, betonblandinger, mørtelsammensætninger, synlige og skjulte konstruktioner, installationer, malerverker o. s. v. lige til glas og vinduskit; og en meget stor del af disse problemer ligger helt uden for arkitektens almindelige forudsætninger, og overlodes til de særlige sagkyndige, der rummes i haandværkets forskellige grupper, af hvilke den enkelte mester indestod for rigtigheden for stof og anvendelsen og naturligt bar det ansvar, der medfulgte ved fejltagelser.

Dommen aabner et uanet perspektiv i omfanget af omfanget af ansvarets muligheder for arkitekten. Hvad vil der ske i det tilfælde, at en skade opstaar, hvor bygherren selv er bygningskyndig? ja maaske er fagmand i det fag, hvor skaden opstaar? Og hvem er egentlig ansvarlig i de mange af haandværkere bestaaende byggekonsortier? Er arkitekten ogsaa medansvarlig, naar bygherren „sjakrer“ med haandværkere om priserne? eller naar han antager haandværkere uden eller mod arkitektens billigelse?

Og hvad med ingeniøren, der antages af arkitekten til varetagelse af anordninger, der kræver særlig sagkundskab, eller naar han antages af bygherren personlig? Der er en hel del omraader af ganske ny dato som luftkonditionering, straalevarmeanordninger, særlige ventilationsanlæg og det store væld af isolationer m.m. som arkitekten af letforstaaelige grunde kun har et yderst platonisk kendskab til, fordi hvert emne er et tilstrækkeligt omfattende fag i sig selv. Kan arkitekten ogsaa her have et medansvar?

Det bør i denne sag erindres, at tømrmesteren i lig-

hed med andre specialister har sit særlige fagkendskab, som arkitekten i reglen ikke kan erhverve sig, og lignende paralleler kan drages paa snart sagt alle byggeriets felter. Der er utal af faglige finesser, som arkitekten overhovedet ikke naar et kendskab til, og som heller ikke behøves for et overblik ved en bygningsopførelse. Men griber en saadan finesse ved sin undladelse forstyrrende ind i samarbejdet og indvirker skadeligt paa helhedsresultatet, ja, saa maa arkitekten efter dommen anses for medansvarlig!

I analoge tilfælde er denne dom nu højeste ret og vil antagelig skabe præcedens for mange andre sager; der er da grund til, at arkitekter, enten gennem honorarregler, tilsynsdirektiver, forsikringer og samarbejde med vore prøvelaboratorier indretter sig derpaa, eller med bygningsindustriens mange fag overenskomst-mæssig fastlægger begrænsningen for arkitektens og haandværkerens ansvar, og i saadanne aftaler kan ingeniøren ikke undgaa at blive et led.

Under proceduren ved landsretten og ved højesteret i en noget ændret form blev arkitektens stilling paa bygningen sammenlignet med kaptajnen paa skuden; han var den eneste befalende, hvis ordrer efterkommes af alle paa bygningen! Billedet er mere smigrende for arkitekten end vellignende; kaptajnen har sin myndighed sikkert forankret og foreskrevet i en række bestemmelser i søloven, men arkitekten kan ikke støtte sig til en eneste for ham eller hans gerning vedtaget lovparagraf. Holdepunkterne for arkitektens virksomhed findes i honorarreglerne, i bygningens beskrivelse og i byggekontrakterne, hvor han, uden at være part, som regel tildeles en vis bemyndigelse! Men disse bestemmelser forudsætter en frivillig ordning, der i tilfælde af uenighed maa underkastes en afgørelse ved den civile retspleje, og saadan afgørelse falder ikke fra dag til dag. Man vil her straks se forskellen paa kaptajnen paa skuden og arkitekten paa bygningen. Kaptajnen har i rum sø den fulde afgørelse i alle spørgsmaal med søloven som støtte, og kan i havn paakalde bistand af politi, konsul og andre myndigheder. (Lad os dog ikke ønske saadanne forhold paa en bygning!) Ikke desto mindre er opfattelsen af arkitekten som skipperen paa skuden ved at brede sig, endog saa vidt, at ansete jurister har anvendt billedet under en procedure; saa maa det være betimeligt, at ogsaa dette myndighedsspørgsmaal klarlægges. *Skal* arkitekten være den befalingshavende, saa maa han ogsaa udstyres med en lovlig bemyndigelse parret med ansvar over for bygningsmyndighederne, eller skipperglorien maa pilles væk og smides i den vrøvlebunke, den tilhører. Der er anledning til, at arkitekter og ingeniører — hvem sagen ogsaa vedrører — sammen med jurister søger klaret de problemer, der kan skimtes i dommens perspektiv, og uden ophold bør bestyrelserne for de ledende organisationer tage det fornødne initiativ og kalde de kyndigste mænd frem til arbejdet.

Det er ikke den omhandlede sag, der kan ændres, den har faaet sin afgørelse som parterne maa bøje sig for; men den omvæltning den medførte af tilvante fore-

stillinger om ansvarets placering og begrænsning til det enkelte fags med borgerbrev udrustede udøvere, har skabt en taage af usikkerhed, og den taage maa det være muligt at sprede.